

Бранко БОШКОВИЋ*

ТЕОРИЈА СТРУКТУРАЦИЈЕ КАО УТЕМЕЉЕЊЕ СОЦИОЛОГИЈЕ ЕНТОНИ ГИДЕНСА

Апстракт: Европска али и свјетска социолошка мисао незаобилазне су без Ентонија Гиденса и његових радова. Теорија структурације била је његов покушај да реконцептуализује најважније социолошке појмове и стави их у другачији теоријски однос. Упркос бројним критикама, теорија структурација остала је код Гиденса као основни принцип на којем ће градити своје касније теорије. Овај рад има за циљ да покаже да је то случај са његовом теоријом модерности и теоријом државе благостања. Кроз ове двије теорије може се јасно одредити повезивање између микро и макро нивоа на начин да постоји трајна интеракција између оба нивоа као једини могући модел функционисања друштвеног система. Концепција динамичке индивидуе која је свјесна, присутна је у објекту Гиденсове теорије и примјер је актуелизовања односа структуре и акције у другачијим друштвеним околностима. У раду се показује да је Гиденсова употреба појмова којима жели да укаже на то како изгледа живот у касној модерности, односно шта је држава социјалног инвестирања, као модел државе благостања, наставак концепције теорије структурације, тј. употреба најважнијих појмова из ове теорије.

УВОД

Ентони Гиденс један је од најзначајнијих социолога претходног и овог вијека. Теоријски опус који је оставио иза себе, и који још увијек није заокружен, заузео је важно мјесто и у радовима других аутора који су посветили значајну пажњу Гиденсовим идејама. Овај рад се бави утврђивањем мјеста теорије структурације у цјелокупној Гиденсовој социологији, тежећи да покаже да је ова тео-

* Мр Бранко Бошковић, Факултет правних наука, Универзитет Доња Горица

рија основа остатка Гиденсове друштвене мисли. Размишљање о односу структуре и акције и апстрактном, теоријском смислу, Гиденс касније уобличава кроз радове који се односе на теорију државе, модерности, глобализације, теорије трећег пута и државе благостања. У овом раду се тежи показати да су основни принципи теорије структурације почетна тачка разумијевања његових каснијих радова, а овдје су за то узети теорија модерности и теорија државе благостања. Односно, однос појединачног и колективног, односно микро и макро нивоа, како је конципирао у теорији структурације, Гиденс је касније конкретизовао кроз обликовање теорије модерности и државе благостања. Рад је подијељен у неколико дјелова: први дио представља осврт на принципе теорије структурације, други дио је посвећен анализи односа времена и простора, док се у трећем дијелу анализира критички осврт на теорију структурације. Четврти дио анализира модерност код Гиденса и везу са теоријом структурације, а пети дио се бави проблемима иновираних државе благостања и везе концепта са принципима структурације и праћен је закључком.

АКЦИЈА И СТРУКТУРА — ОДНОС У ТЕОРИЈИ СТРУКТУРАЦИЈЕ

Размишљање о социологији двадесетог и двадесет првог вијека незамисливо је без британског социолога Ентонија Гиденса. Разноврсност и бројност радова које је оставио за собом, а којима и даље исписује важне странице друштвенополитичке мисли, поготово у Европи, први је доказ томе. Други, можда чак и важнији, јесте број радова који су посвећени Гиденсу, који се баве анализом Гиденсове социолошке мисли. Без обзира на то колико су ови текстови критични спрам Гиденса и његове аргументације, показују да су теме којима се бавио важне и да су зато привукле велику пажњу (Bauman 1996). Гиденсов опус се може подијелити у неколико дјелова при чему ово може варирати у зависности од тога колико се поједини његови радови могу сматрати цјелинама или су дјелови веће цјелине. Loyall (2003) идентификује пет фаза: рани радови, интерпретативна социологија, теорија структурације, теорија модерности, теорија трећег пута. С обзиром на то кад је Loyall писао може се додати макар још једна фаза, а то је Европска унија и текстови о држави благостања, који су блиско везани за теорију трећег пута.

Изузимајући прве Гиденсове текстове о самоубиству, као и интерпретативну социологију, први радови Гиденса, који су оригинални у смислу нове теорије и који су привукли пажњу, радови су везани за теорију структурације. У класичној социологији однос микро и макро нивоа се узима као парадигма у смислу да један увијек доминира. Од структуралног функционализма, Диркема, Парсонса, Мертонa и других до Мида, Гофмана, Гарфинкела итд. и теорије симобличког интеракционизма и других микрооријентисаних теорија, помирење ова два пола је теоријска дилема која нема рјешења у социологији. Гиденс је видио ограниченост социологије у овој подјели и сматрао га редукционистичким (Giddens 1984). Иновираним концептом, кроз редифинисање основних појмова, Гиденс их смјешта у другачији теоријски контекст. Теорија структурације настала је из Гиденсовог увјерења да симболички интеракционизам, структурализам и функционализам, што су тзв. велике теорије које су дуго доминирале социологијом — не могу адекватно и успјешно објаснити кључне појмове. Дуализам који ове теорије обиљежава, раздвајајући индивидуално и колективно, онемогућава стварање теорије друштвене акције, односно динамичне друштвене промјене (*Ibid.*).

Проблем великих социолошких теорија је дуализам акције и структуре, односно њихово одвојено тумачење. Гиденс прави разлику између појмова које наизмјенично користи, а то су актер (actor), дејственик (agent) и дејственост (agency) (Ricer 2009). Разликовање сваког од три доприноси разумијевању њихових могућности да утичу на друштвене структуре, тј. да их могу мијењати (дејственик) или не могу (актер) (*Ibid.*). Дуализам социолошке теорије може бити превазиђен кроз појам дуалитета (duality) структуре, што је иновативно тумачење Гиденса, које структуре види не само као ограничавајући, већ и омогућавајући карактер дјеловања. Гиденс појам структуре одређује као „структуришућа својства која омогућавају ‘повезивање’ времена и простора у друштвеним системима, својства која омогућавају препознатљивим сличним друштвеним дјеловањима да постоје кроз различите временско-просторне интервале и која им (дјеловањима Б. Б.) дају ‘системски’ карактер” (Giddens 1984). Комплексност дефиниције има за циљ да покаже важност структура за друштвено дјеловање, али, такође, и да укаже на то да дјеловање не може постојати без постојања друштвеног система, односно институција. Друштвени системи су „ре-

продуковане друштвене праксе, то јест односи између актера или колектива који се репродукују и тако прерастају у уобичајене и општеприхваћене друштвене праксе” (Ricer 2009: 276). Структуре зато имају виртуелни карактер и више се манифестују као структурални оквир (Giddens 1982). Гиденс оваквим одређењем структура жели да укаже на њихов динамички карактер и да на тај начин направи отклон од досадашњих теорија које су структуре видјеле као искључиво ограничавајући елемент за дјеловање друштвених актера.

Структуре су виртуелног карактера и зато су директно повезане са друштвеним системом кроз структурацију, односно „услове који управљају преобразбом структура и самим тим, репродукцијом друштвених система” (Giddens 1984: 25). Дуалитет структуре и веза између микро и макро нивоа друштвеног дјеловања се види кроз понављајућу праксу (Giddens 1982) и зато ни субјекти дјеловања (дејственици) ни објекти (институције, друштво у цјелини) немају предност, односно нијесу доминантни у односу на друго. Оваква концепција је за Гиденса могућа зато што дејственике сматра свјесним бићима, која имају практичну и дискурзивну свијест. Практична свијест обухвата способности и „прећутно знање”, односно обухвата све оно што се односи на свакодневни живот и интеракцију (Giddens 1979). Дискурзивна свијест обухвата онај дио понашања које може ријечима да се објасни, тј. оно што се може описати и окарактерисати (Giddens 1982; 1984; Ricer 2009). Иако истиче значај обје свијести за несметано функционисање, практична свијест је важнија зато што је већина активности у животу таква да не морамо свјесно да их анализирамо, али баш из тог разлога што су активности оваквог облика честе, конститутивни су дио дејственика. Такође, Гиденс наглашава да је разлику између двије врсте свијести често тешко повући (Giddens 1984).

ВРИЈЕМЕ И ПРОСТОР КАО ДИНАМИЧНЕ КАТЕГОРИЈЕ

Друштвени актери су компетентни и рефлексивни. Гиденс оваквом концепцијом актера указује на то да је актер динамична категорија јер има способност да континуирано надгледа своје активности (Giddens 1984), да разумије оно што се око њега дешава, али пошто је то немогуће у сваком тренутку, највећи дио активности се своди на рутину, уз постојање свијести о одговорности коју актер има (Giddens 1979). Рутина се односи на то да су актери рационал-

на бића и да немају потребу да стално преиспитују оно што раде, а осим тога, посједују и узајамно знање, као и интерпретативне шеме које живот чине смисленим (Giddens 1976). Најопштије речено, актери имају повјерења једни у друге и на тај начин стварају онтолошку сигурност, коју одређује као вјеровање у трајност самоидентитета кроз вријеме и простор, али и у поузданост друштвеног живота (Giddens 1991; Tucker 1999). Повјерење игра кључну улогу и Гиденс се овдје ослања на радове Ериксона како би показао везу између изградње повјерења код људи још од раног дјетињства. Друштвени односи који су засновани на повјерењу дају осјећај сигурности и предвидивости, а овај аспект код Гиденса пуни смисао добија тек у каснијим радовима.

Микроаспект односно субјекат, што у зависности од контекста код Гиденса значи употребу појмова као што су актер, индивидуа, дејственик, omnipresent је у теорији структурације, што је и једна од највећих критика (види даље) теорије, али макро концепт добија своје мјесто кроз његово тумачење односа времена и простора. Због ограничености простора у овом раду дат је само кратак осврт. Интеракција између актера и институција је трајна. Друштвени систем представља „везу у којој промјене једног или више саставних дјелова иницирају промјене и у другим конститутивним дјеловима, а ове промјене, опет, изазивају промјене у дјеловима у којима су се иницијалне промјене догодиле” (Giddens 1979: 73). Гиденс вјерује да вријеме и простор играју важну улогу у животима људи зато што: само људи живе живот свјесни ограничености свог трајања (*awareness of finitude*); човјек може да превазилази тренутне чулне осјећаје захваљујући памћењу; људи су, захваљујући друштвеним институцијама, свјесни чињенице да је вријеме пролазно; осим свјесног, у људима и несвјесно игра значајну улогу у разумијевању времена и кретање људи кроз вријеме се догађа кроз трајне односе присуства и одсуства, који зависе од позиције која се заузима у одређеном тренутку (Giddens 1984; Urry 1991).

Вријеме и простор ограничавају дјеловање људи, што се види кроз немогућност физичког дјеловања, осим у одређеном простору и времену. Међутим, све веће могућности превазилажења ограничења и баријера, као и сабијање простора релативизују однос времена и простора, олакшавајући, преваходно, комуникацију. Гиденс у овим раним радовима још увијек не актуелизује глобализацију, али у каснијим текстовима овај теоријски конструкт доби-

ја пуни смисао јер долази до конвергенције времена и простора (Giddens 1981). Различити типови друштава другачије функционишу у зависности од односа времена и простора, смањујући или повећавајући могућности дјеловања актера. У каснијим, модерним друштвима долази до временске дистанцијације (удаљавања), односно „процеса којима се друштва шире током краћих или дружих интервала времена и простора” (*Ibid.*: 90). Зато се нека друштва протежу више или мање кроз вријеме и простор (Craib 1992), што мијења односе између актера и институција. У коначном, мијењају се односи моћи, контроле, комуникација, а које Гиденс види као кључне у каснијим радовима, поготово онима који се односе на теорију државе. Динамичност времена и простора Гиденс посебно наглашава уводећи појам *locale*, којим означава просторни оквир интеракције. *Locale* је различито од мјеста јер мјесто не може адекватно да обухвати динамичност друштвене акције. Гиденс се овдје доста ослања на Гофманову концепцију простора тј. регионализацију, наглашавајући тако подјелу активности на оне које су више личне, које зато остају неоткривене, и оне које су јавне, које се откривају додатно, у зависности од контекста. Крејџ (Craib 1992) наглашава да се на овај начин чува онтолошка сигурност, а измјештањем на макрониво, оваквим приступом Гиденс жели да приближи односе према моћи и ресурсима у већим друштвеним групама.

КРИТИКА ТЕОРИЈА СТРУКТУРАЦИЈЕ

Иако је увјерен да теорија структурације нуди кохерентан начин рјешавања поменуте теоријске дилеме у социологији, критике теорије указују на неодрживост оваквог поимања. Овдје ће бити наведене неке од најзначајнијих критика. Прије свега, теорија структурације „брише” јасну разлику између микро и макро нивоа, између друштва и појединца, структуре и акције, објекта и субјекта, замјењујући их појмом дуалитета структуре. Реконцептуализација основних теоријских појмова значила је селективни избор елемената различитих теорија, који, извучени из свог основног контекста, не могу више имати исто значење, самим тим не могу бити употребљени у другачијем смислу. Зато је Гиденсова теорија реконструктивна (Tucker 1999). Друго, без обзира на континуирано наглашен теоријски значај и структуре и актера, код Гиденса доминира микрониво, доминирају актери, преко којих се об-

јашњава дјеловање цјелине. Зато је утицај теоријских праваца као што су феноменологија и етнометодологија присутан код Гиденса много више него што је случај са теоријама које полазе од институционалног приступа (Bryant & Jeru 1991). Треће, које је у директној вези са претходним, код Гиденса долази до мијешања великог броја теорија, што доводи до мијешања утицаја које имају актери и институције, што онда структурацију као процес помјера у конститутивни елеменат теорије, а не у производ интеракције (Archer 2010). Четврто, да је разумијевање структуре на начин на који то ради Гиденс проблематично зато што је сам концепт дуалитета проблематичан, јер је актер дефинисан као хипердинамичан и увијек свјестан, а то не може бити случај јер, као и што сам Гиденс каже, нијесу све друштвене активности од једнаког значаја (*Ibid.*). Зато је структура као појам нејасна јер је цјелина као концепт недовољно артикулисана. Такође, Гиденс структуре тумачи различито, дајући им смисао од конкретног до апстрактног, мијешајући лингвистичка и органистичка разумијевања (Lizardo 2010: 663), а и овакво тумачење структуре није ново него је постојало и раније, али је употребљаван другачији назив (Sewell 2005). Пето, теорија структурације нема нормативни карактер па је тешко одредити коначни циљ кретања не само актера, него и друштва као цјелине (Bertilsson 1984). Коначно, овако конципирана теорија остаје у сјенци непримјењивости у практичном животу, што јој укида стварну релевантност, јер тешко може објаснити појаве из стварног живота.

Гиденсов одговор на критике је опширан и у каснијим радовима, који су већ цитирани овдје, дјелимично је допунио своја теоријска становишта, али их није значајније промијенио, истичући иновативност своје теорије као неоспориву. Навео је неколико примјера радова у којима се теорија структурације користи за теоретизирање у конкретним социјалним односима, истичући тако примјенљивост теорије и ван искључиво академских дебата. Оно што се са сигурношћу може тврдити је да је Гиденс изазвао огромну пажњу академске јавности (Bauman 1996) и да је теорија структурације била и остала у центру пажње. Оно што је много важније за овај рад је да покаже да су теоријске претпоставке теорије структурације присутне и у каснијим Гиденсовим радовима и да је зато цијела његова социологија интегрисани пројекат, који се може посматрати као цјелина у оквиру које постоје засебни дјелови који могу бити независни. С обзиром на велики број тема на које је Гиденс писао, због

ограничености простора и немогућности детаљног тумачења, чак и оних дјелова који су дио овог рада, овдје ће бити утврђена веза између теорије структурације и теорије модерности, као и теорије трећег пута, конкретно Гиденсове теорије државе благостања. Без обзира на разлике у све три теорије, у овом раду се тврди да постоји идејни континуитет између ових теорија. Зато ће се теорија модерности и теорија државе благостања овдје посматрати само кроз призму везе са теоријом структурације.

МОДЕРНОСТ: НОВА ЕПОХА СА НОВИМ ЖИВОТНИМ СТИЛОВИМА

Гиденс полази од претпоставке је друштвени развој дисконтинуитетан (Giddens 1981), односно да није еволутиван, чиме жели да истакне дистинктивност модерне и разликовање модерних од предмодерних друштава. Дисконтинуитет модерне најопштије види кроз: брзину промјена, која је већа него код било ког предмодерног система или традиционалних држава; ширину промјена јер, практично, да не постоји дио свијета који није обухваћен промјенама; природу модерних институција јер сличне нијесу постојале никад раније (Giddens 1998). Ако кренемо од нивоа институција ка појединцу, у Гиденсовој теорији модерности однос времена и простора игра кључну улогу, односно критеријум је разликовања модерних од ранијих друштава. Временско-просторна дистанцијација је драстично већа него што је случај са ранијим друштвима и долази до раздвајања времена и простора. Физичка удаљеност престаје да буде препрека за комуникацију, односно ово је први тип друштва у којима директна интеракција није услов интеракција, односно комуникације (Craib 1992). Осим тога, Гиденс издваја још два облика дистанцирања модерних од ранијих друштава, а то су искорјенјивање друштвених институција, односно „издизање друштвених односа из локалних контекста и њихова неограничена реартикулација кроз вријеме и простор” (Giddens 1991, с. 18) и рефлексивност, тј. „континуирана употреба знања о условима друштвеног живота као конститутивног елемента друштвене организације и трансформације” (*Ibid.*: 20). На нивоу институција Гиденс модерно друштво посматра кроз разлике у односу на претходне типове друштава, доминантно кроз однос времена и простора. Односно, институције, од којих је најзначајнија држава, пружају се кроз врије-

ме и простор, релативизујући значај ових димензија. Али оне остају, само што добијају другачији смисао у модерности. У том смислу је интеракција између локалног и ванлокалног (све више глобалног) нивоа преобликована и без обзира на удаљеност, веза између њих се појачава јер интеракција постаје све интензивнија и чешћа (Giddens 1991; 1994). Динамичност односа друштвених институција омогућава њихову интеракцију и друштвена пракса омогућава опстанак ових институција, али, што је много важније у модерности, доводи до њиховог прилагођавања и промјена.

Зато се може рећи да Гиденс поимање институција тј. макронивоа — нивоа структура, посматра кроз већ установљена теоријска упоришта у теорији структурације. Иако негде не повлачи директно везу, може се јасно видјети да модерно друштво као цјелина код Гиденса има обиљежја друштва која би се могла сматрати *сѝрукѝурационисѝичким*. Ипак, тек на микро нивоу, и разумијевању понашања актера може се утврдити колико је теорија модерности код Гиденса утемељена у теорији структурације. Карактеристика модерности, а посебно високе модерности, којом Гиденс жели да истакне другу фазу или фазу радикализације модерности, јесте што знање постаје дифузно и што је доступно свима (Giddens 1994 б). Модерна друштва су посттрадиционална у којима традиција игра споредну улогу, односно нормативни карактер традиције код Гиденса (Ибид.) доводи до тога да се она у високој модерности не може сматрати важним фактором у конституисању друштвене акције.

Апстрактни системи (симболички знаци у облику средстава размјене која су општеприхваћена као нпр. новац и експертски системи које одређује као системе техничких достигнућа, која живот у касној модерности чине једноставнијим јер омогућавају употребу технологије без довођења у питање њених могућности (Гиденс 1998)), омогућавају ширење знања и од лаика чине експерте, макар онда када они то желе да буду јер је знање доступно свима и нико нема монопол над знањем. Ово је важно зато што Гиденс на овај начин прави отклон од традиционалних, тј ранијих друштва, јер је једно од најважнијих обиљежја традиције да постоје чувари (guardians) који имају монопол над знањем и увијек знају више од осталих (Giddens 1994 б). С друге стране, оваква концепција појединце одређује као свјесна и рационална бића и захваљујући апстрактним системима, бића која могу да изграде односе повјерења како између себе, тако и између институција.

Високу модерност карактерише то што је рефлексивна, односно што је рефлексивност једно од кључних обиљежја начина живота. Гиденс рефлексивност одређује као „употребу информација о условима активности као средства за трајно реорганизовање и редефинисање саме те активности” (Giddens 1994). Како је свакодневно преиспитивање околности и догађаја дио свакодневице, рефлексивност постаје незаобилазни дио тумачења понашања појединца у модерности. Како наглашава Леш, постоји разлика између структуре и саморефлексивности, а пошто су код Гиденса заступљена оба облика, рефлексивност је двоструко херменеутичка: први медијум интерпретације је актер, тј. дејственик, док други представљају експертски тј. апстрактни системи (Lash 1994). За Гиденса су апстрактни системи својеврсни тип „филтера” кроз које рефлексивни појединци тумаче своје понашање (Giddens 1991). Структурна и саморефлексивност код Гиденса постоје истовремено и допуњују се, јер актери треба да имају повјерење у апстрактне системе. За разлику од Гиденса, Бек нпр. истиче, управо, неповјерење у апстрактне системе као најважнију одредницу модерне (Lash 1994).

Оваква концепција друштвених односа у модерности резултира тиме да Гиденс посредно уводи појам дејственика као најважнијег обиљежја рефлексивне модернизације. „Потпуна модернизација се догађа тек када додатна индивидуализација ослободи дејственика и од ово мало (једноставних) модерних друштвених структура” (Lash 1994: 114). Иако Леш овдје не наглашава омогућавајући карактер структура, што је код Гиденса важно обиљежје, он показује да само ослобађањем појединаца добија могућност за самоостварење. Касније у тексту Леш ипак наглашава да ако се дејственик посматра са друге стране, фактички се друштвене структуре користе као ресурси, што је блиско Гиденсовом тумачењу. Аутономија појединца постаје услов самореализације, односно искључиво аутономни појединци се могу сматрати актерима који активно судјелују у друштвеној збиљи. Гиденс овдје ствара дијалектичку везу између аутономије и структуре. У контексту овог рада важно је да кроз овакво теоријско утемељење Гиденс модерност директно повезује са принципима теорије структурације. То се види и кроз односе прошлости, садашњости и будућности у Гиденсовој социологији (нпр. Giddens 1997) јер кроз рефлексивну модернизацију долази до искорјењивања из свакодневице, што није било обиљежје ранијих периода, а које је у тим друштвима имало за посљедицу ло-

кализованост и чврсту утемељеност. Пошто су околности у модерности драстично другачије, размишљање о историји, садашњости и будућности много више је нестабилно и неутемељено него што је раније био случај. Другачије речено, актери су окернути искључиво будућности, а прошлост се користи само као медијум за тумачење будућности. Сваки актер гради себе и своје активности свакодневно, рефлектујући о моментима који су предмет његовог размишљања, на тај начин стварајући себи основе за трајност и стабилност, тј. одржавање рутине (Giddens 1984).

ТЕОРИЈА ТРЕЋЕГ ПУТА: НОВА КОНЦЕПЦИЈА ДРЖАВЕ БЛАГОСТАЊА

Током деведесетих година прошлог вијека Гиденс постаје доминантно заинтересован за проблеме свакодневне политике, много више него за теоријске расправе и социолошку теорију. Касперсен (2000) наглашава да оваквим заокретом Гиденс наговјештава већ постојећу промјену оријентације у социологији, која све више постаје везана за политику, а што дјелимично има упориште и у све већој доступности знању и разумијевању свакодневног живота. Зато се социологија све више мијеша са политиком, што је видљиво и код других аутора, нпр. Бурдјеа, Хабермаса, Бека исл. Код Гиденса се ова промјена манифестује све већом заинтересованошћу за проблеме социјалне правде, односно државе благостања. Већ почетком деведесетих година прошлог вијека запажа да околности у којима људи живе постају све више различите, што се одражава и на политику. Пишући већ о еманципаторским и животним политикама, те о генеративној демократији, Гиденс наговјештава вриједности заокрета у поимању друштвених односа. Смјер промјене овдје је све више ка индивидуализму, који се посебно види у интимним односима (Giddens 1992). Суштински, долази до крупних социјалних промјена које резултирају потребом прилагођавања политичког окружења јер ранији модели не могу адекватно да одговоре на нове изазове.

Теорија трећег пута је покушај преобликовања социјалдемократских идеја и политика кроз мијешање са принципима неолиберализма. Иако и сам каже да ова идеја није нова (Giddens 1999) и да је назив теорије коришћен и раније (за карактеризацију шведског модела државе благостања), кључна за теорију је идеја обнове (*Ibid.*). Гиденс на овај начин наглашава потребу реорганизације односа колективи-

тет — појединац, тражећи оптималан оквир реализације потенцијала како појединаца, тако и друштва у цјелини. Социјализам за Гиденса никад није ни био рјешење (нпр. Giddens 1975) и већ први текстови у којима говори о држави благостања указују на социјалдемократску оријентацију, али не класичну кејнзијанску, већ на заокрет и реконцептуализацију најважнијих појмова. Кејнсов модел свеобухватне и велике државе благостања не може да пружи свој максимум у новим, измијењеним околностима живота и зато мора бити измијењен. Нове околности Гиденс види у растварању „консензуса благостања”, дискредитацији марксизма и дубоким социјалним промјенама (Giddens 1999). У времену када капитализам постаје систем који нема алтернативу догађају се крупне промјене у социјалној структури становништва, које захтијевају прилагођавање не само социјалне политике, већ и политике уопште, а Гиденс већ види и другачије вриједности које постају основа тумачења стварности. Гиденсу су блиска Инглхартова запажања о новим вриједностима у западним друштвима, чији значај наглашава кроз све већу важност цивилног друштва и утицај друштвених покрета (Giddens 1999; 2000).

Све дужи животни вијек, еманципација жена, све већа независност појединаца, како економски, политички, културолошки, што резултира каснијим ступањем у брак и све већом нестабилношћу брака, доводе до стварања нових типова породица и другачијих друштвених односа. Све ово захтијева и другачији одговор државе, тј. институција које се морају прилагођавати новим условима функционисања. Гиденс заговара модел државе социјалног инвестирања која је покушај организације живота људи, али и институција на начин да свако зна своје обавезе и да свако сноси одговорност за оно за шта је надлежан (Giddens 1999). Код овог модела у потпуности се мијења положај појединца који не може бити пасиван прималац услуга и стимулација од стране државе, најчешће кроз разне облике социјалних услуга, већ мора сам преузимати активности које ће значити да преузима и дио одговорности за себе. „Нова мјешовита економија, међутим, ствара синергију између јавног и приватног сектора тако што искоришћава динамизам тржишта, али имајући на уму јавни интерес” (*Ibid.*: 99). Овај модел је својеврсни покушај мијешања неолибералних са принципима социјалдемократије и често код Гиденса није јасно шта узима као почетну тачку. На више мјеста говори о бесмислености неолиберализма (Giddens 2000), али, такође, и заговара дерегулацију и све већи

уплив капитала, тј. смањење регулаторне функције државе. Ипак, чини се да се социјалдемократска основа може узети као почетна тачка, без обзира на велики број критичара оваквог става.

Држава социјалног инвестирања је активациона држава (Giddens 2003; 2007) у којој се улоге често преклапају, али у контексту овог рада и везе цијеле концепције са основама теорије структурације, намеће се неколико закључака. Прво, уводећи принципе неолибералне државе, Гиденс жели да истакне све више индивидуалистички карактер живота, односно потребу појединаца да сами воде рачуна о себи. Иако нигдје директно не наводи овакав аргумент, истиче га на други начин, кроз потребу појединаца да сами снесу дио одговорности за себе, кроз активности којима ће унаприједити свој социјални положај (Giddens 2007). Прецизније речено, Гиденс кроз појам укључености посматра друштвени положај појединца, стављајући га у супротни положај у односу на искљученост, тј. на друштвену искљученост. Самим тим, појединци морају бити активни, морају стално унапређивати себе и своје вјештине јер укљученост подразумијева приступ раду и образовању (Giddens 1999), што су услови квалитетног живота. С друге стране, друштвена искљученост не значи само издвојеност са тржишта рада, већ и недостак друштвених веза и психолошко назадовање, које је посљедица немања сталних веза са људима око себе, али и у професији (Giddens 2007). Укљученост фактички значи бити грађанин (Giddens 1999).

Друго, држава кроз институције мора бити много динамичнија и мора обезбјеђивати квалитетне услуге које ће бити на располагању грађанима. Класична држава благостања, која је статична, постала је неодржива, поготово након економске кризе (Giddens 2014). Односно, немогућа је одрживост система усљед социјалних промјена које доводе до тога да држава постаје прескупа и неодржива, са једне, а са друге стране, недовољно опремљена механизмима да на вријеме реагује у ситуацијама великих промјена. Таква држава је неприлагодљива па Гиденс вјерује да се мора наћи модел који је између двије супротне позиције. Зато би институције требало да буду креиране тако да повећавају људски капитал (Giddens 1999), и то је један од разлога што је кључ државе социјалног инвестирања у образовању, односно улагању у образовање.

Кроз покушај повезивања два супротна пола истог процеса, Гиденс и у теорији државе благостања покушава да нађе средњи пут.

Појединце посматра као дејственике који су активни и који активно доприносе свом личном благостању. Они који се не понашају на овај начин бивају обесхрабрани и онемогућени да сами креирају свој живот зато што постају зависни или од других појединаца или од институција. Суштински, престају бити дејственици. Друштвена стварност за Гиденса је обиљежена трајним тражењем могућности за остварење укључености и стицања стања грађанина са свим својим правима. Међутим, грађанин за Гиденса у демократској традицији има одговорност и обавезе како за себе, тако и за друге, чиме се наглашава чињеница да их Гиденс види као свјесна бића која морају бити способна да воде рачуна о себи и другима.

Институције имају омогућавајући карактер на начин да дјелују тако да оспособљавају појединце да могу адекватно да одговоре на изазове различитих појава са којима се сријећу. Конкретније говорећи, животне транзиције, из система образовања ка тржишту рада и са тржишта рада у пензију (Gazier 2009), мање су проблематичне ако су појединци заједно са институцијама припремани за ове периоде. Модел социјалног инвестирања припрема поједнице за овакве фазе, а инвестирање у људски капитал је трајно, пажљиво планирано и има за циљ да их „опреми” што квалитетнијим знањем и вјештинама (Бошковић 2015). Такође, овакав концепт социјалне политике је интегративног карактера јер уједињује социјалну и образовну политику.

За Гиденса макрониво, односно институције у овом моделу државе одговарају онима како их позиционира у теорији структурације јер имају теоријски сличан карактер и сличну улогу. Посматрајући Гиденсове радове који се односе на државу благостања, може се рећи да је присутан континуитет у идејама везано за теорију структурације и да је сличност очигледна кроз начин на који институције ступају у интеракцију са појединцима. Исти закључак се може донијети и за друштвени положај појединца, поготово имајући у виду да је Гиденсова теорија овдје, такође, теорија средњег пута, која се налази између двије супротне позиције, социјалдемократије и неолиберализма.

ЗАКЉУЧАК

Размишљање о Гиденсовој социологији неминовно значи и повлачење паралела између његових радова, тј. цјелина којима се посвећивао. Теорија структурације представљала је почетак инова-

тивног приступа и другачије теорије у односу на већ постојеће зато што је била покушај редефинисања основних појмова. У раду је наведен и критички осврт на теорију да би се указало на утемељеност већ постојећих теорија и проблематичност Гиденсовог приступа. Такође, кроз критички осврт је направљен увод за то који су потенцијални проблеми у каснијој употреби принципа теорије структурирације, што је Гиденс и урадио. Дуалитет структуре и концепција дејственика, као свјесних и активних дјелова друштвене збиље, добија свој смисао кроз друштвене односе у модерности, тј. касној, рефлексивној модерности. Држава социјалног инвестирања примјер је индивидуалистичког приступа, али кроз нераскидиву везу између микро и макро нивоа, гдје је неопходно да на обје стране процеса постоји трајна активност и прилагођавање новим околностима кроз сарадњу и планирање, које чува аутономију појединаца, али и тјера их да буду одговорни. Зато се може рећи да је теорија структурирације почетак Гиденсове социологије, али у извјесном, искључиво симболичком, значењу и крај, јер је његов каснији рад обиљежен овим теоријским уобличавањем.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Archer, M. S. (2010). Morphogenesis versus structuration: on combining structure and action. *The British Journal of Sociology*, 61, с. 225–252.
- [2] Bauman, Z. (1996). Review of the Transformation of Intimacy. In Bryant C. G. A., & Jery, D. (Eds.). *Anthony Giddens. Critical Assessment*, Volume IV, London: Routledge, с. 41–46.
- [3] Бошковић, Б. (2015). Држава социјалног инвестирања: могућности стварања нове Европе?. У: Вујачић, И., & Подунавац, М. (Eds.). *Нова Европа и њена периферија*, Београд: Faculty of Political Sciences and Serbian Association for Political Sciences, у штампи.
- [4] Bertilsson, M. (1984). The Theory of Structuration: Prospects and Problems. *Acta Sociologica*, 27, с. 33–353.
- [5] Bryant, C. G. A. & Jery, D. (1991). Introduction: coming to terms with Anthony Giddens. U: Bryant, C. G. A. & Jery, D. (Eds.) *Giddens' Theory of Structuration: A critical appreciation*, London and New York: Routledge, с. 1–32.
- [6] Craib, I. (1992). *Anthony Giddens*. New York: Routledge.
- [7] Gazier, B. (2009). The European Employment Strategy in the Tempest: Restoring a Long-Term Perspective. U: Ed. Morel, N., Palier, B., & Palme, J., (Eds.) *What Future for Social Investment? Research Report*, Stockholm: Institute for Futures Studies: 153–163.
- [8] Giddens, A. (1975). *The Class Structure of Advanced Societies*. New York: Harper Torchbooks.

- [9] Giddens, A. (1976). *New Rules of Sociological Method*. London: Hutchinson University Press.
- [10] Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory*. London and Basingstoke: the Macmillan Press.
- [11] Giddens, A. (1981). *A Contemporary Critique of Historical Materialism*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- [12] Giddens, A. (1982). *Profiles and Critiques in Social Theory*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- [13] Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- [14] Giddens, A. (1987). *The Nation-State and Violence*. Los Angeles: University of California Press.
- [15] Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Stanford: Stanford University Press.
- [16] Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy*. Stanford: Stanford University Press.
- [17] Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right*. Stanford: Stanford University Press.
- [18] Giddens, A. (1994 b). Living in a Post-Traditional Society. U: Beck, U., Giddens, A., & Lash, S. *Reflexive Modernization*, s. 56–109. Cambridge: Polity Press.
- [19] Giddens, A. (1999). *Treći put: Obnova Socijaldemokracije*. Zagreb: Politička kultura.
- [20] Giddens, A. (2000). *The Third Way Debate*. Cambridge: Polity Press.
- [21] Giddens, A. (2003). Introduction. Neoprogresivism: A New Agenda for Social Democracy. U: Giddens, A. (Ed.) *The Progressive Manifesto*, s. 1–35. Cambridge: Polity Press.
- [22] Giddens, A. (2007). *Europe in the Global Age*. Cambridge: Polity Press.
- [23] Giddens, A. (2014). *Turbulent and Mighty Continent: What Future for Europe?*. Cambridge: Polity Press.
- [24] Гиденс, А. (1998). *Последнице модерности*. Београд: Филип Вишњић.
- [25] Kasparsen, L. B. (2000). *Anthony Giddens: an introduction to social theorist*. London: Wiley-Blackwell.
- [26] Lash, S. (1994). Reflexivity and its Doubles: Structure, Aesthetics, Community. U: Beck, U., Giddens, A., & Lash, S. *Reflexive Modernization*, s. 110–173. Cambridge: Polity Press.
- [27] Lizardo, O. (2010). Beyond the antinomies of structure: Levi-Strauss, Giddens, Bourdieu, and Sewell. *Theory and Society*, 39, c. 651–688.
- [28] Loyal, S. (2003). *The Sociology of Anthony Giddens*. London: Pluto Press.
- [29] Рицер, Џ. (2009). *Савремена социолошка теорија и њени класични корени*. Београд: Службени гласник.
- [30] Tucker, K. (1999). *Anthony Giddens and Modern Social Theory*. London: Sage.
- [31] Urry, J. (1991). Time and space in Giddens's social theory. U: Bryant, C. G. A & Jery, D. (Eds.) *Giddens' Theory of Structuration: A critical appreciation*, London and New York: Routledge, c. 160–176.

Branko BOŠKOVIĆ

THE THEORY OF STRUCTURATION AS THE FOUNDATION
OF ANTHONY GIDDENS'S SOCIOLOGY

Summary

European as well as world sociological theory today cannot be discussed without consideration of Anthony Giddens and his major works. The theory of structuration was an effort to reconceptualise the key sociological ideas and put them in different theoretical relationship. Despite numerous critiques, the theory of structuration remained the key principle on which Giddens will build his later theoretical work. This paper aims to show that this is the case with his theory of modernity and theory of welfare state. Analysing these two theories can clearly prove interrelation between micro and macro level of social relations, in a way that there is a constant interaction between both levels and it is the only attainable model of functioning of the social system. Conception of the dynamic individual which is conscious is present in both of the theories and is an example of the actualisation of the relationship between structure and action in changed social circumstances. This paper shows that Giddens's use of theoretical concepts which present how the late modernity functions and reflects on peoples' lives as well as what the social investment state is, as his model of the welfare state for the future, are only the continuation of the conceptual frameworks of the theory of structuration.